МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології

Кафедра екології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КОЗЮК ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 502.131.1:711.4

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ГРОМАД

101 «Екологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Олег КОЗЮК

Керівник роботи:
Дмитро ВИСКУШЕНКО,
кандидат біол. наук, доцент

Житомир – 2026

Висновок кафедри екології

за результатами попереднього захисту:
_____

Протокол засідання кафедри екології
№ __ від «___» _____ 2026 р.

Завідувач кафедри

екології Юрій НИКИТЮК

«___» _____ 2026 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Олег Козюк** захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____ _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Козюк О.О. Екологічні засади стратегічного розвитку міських громад. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 101 «Екологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2026.

У роботі розглянуто теоретичні та прикладні аспекти формування екологічних засад стратегічного розвитку міських громад в умовах сучасних екологічних викликів та необхідності забезпечення збалансованого природокористування. Проаналізовано основні екологічні чинники, що впливають на розвиток міських територій, зокрема стан компонентів навколишнього природного середовища, рівень антропогенного навантаження, ефективність екологічного управління та впровадження природоохоронних заходів.

Досліджено сучасні підходи до інтеграції екологічних принципів у стратегічне планування розвитку міських громад, включаючи питання раціонального використання природних ресурсів, розвитку зеленої інфраструктури, управління відходами, адаптації до змін клімату та підвищення екологічної безпеки урбанізованих територій. Проведено оцінку можливостей застосування екологічно орієнтованих управлінських рішень для підвищення стійкості міських громад та забезпечення їх довгострокового розвитку.

Обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення стратегічного планування розвитку міських громад на засадах екологічної збалансованості, підвищення ефективності природоохоронної діяльності та формування екологічно безпечного міського середовища.

Ключові слова: міські громади, стратегічний розвиток, сталий розвиток, екологічне управління, урбанізовані території, природоохоронні заходи, зелена інфраструктура, екологічна безпека.

ANNOTATION

Kozyuk O. Ecological Principles of Strategic Development of Urban Communities. – Qualification paper manuscript copyrights.

Qualification work for obtaining a Bachelor's degree in the specialty 101 «Ecology». – Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

The paper examines theoretical and applied aspects of forming ecological principles for the strategic development of urban communities under current environmental challenges and the need to ensure sustainable environmental management. The main environmental factors affecting urban development are analyzed, including the condition of environmental components, anthropogenic pressure, effectiveness of environmental governance, and implementation of environmental protection measures.

Modern approaches to integrating ecological principles into strategic planning of urban community development are investigated, including rational use of natural resources, green infrastructure development, waste management, climate change adaptation, and improvement of environmental safety in urbanized areas. Opportunities for applying environmentally oriented management solutions to enhance the resilience of urban communities and ensure their long-term development are assessed.

Recommendations for improving strategic planning of urban community development based on ecological sustainability, increasing the efficiency of environmental protection activities, and creating an environmentally safe urban environment are substantiated.

Key words: urban communities, strategic development, sustainable development, environmental governance, urbanized territories, environmental protection measures, green infrastructure, environmental safety.

ЗМІСТ

	Стор.	
	ВСТУП	**6**
1.	**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ГРОМАД**	**9**
1.1.	Сутність стратегічного розвитку міських громад та екологічні підходи до його формування	9
1.2.	Принципи сталого розвитку та їх роль у функціонуванні міських територій	12
1.3.	Нормативно-правові та організаційні засади екологічного управління розвитком міських громад	16
2.	**АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БАРАНІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**	**20**
2.1.	Загальна характеристика Баранівської міської територіальної громади та особливості її природно-ресурсного потенціалу	20
2.2.	Оцінка екологічного стану та основних екологічних викликів розвитку громади	22
2.3.	Аналіз сучасних підходів до екологічного управління та стратегічного планування у Баранівській міській раді	26
3.	**НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ГРОМАД**	**30**
3.1.	Обґрунтування екологічно орієнтованих заходів стратегічного розвитку громади	30
3.2.	Перспективи впровадження сучасних екологічних інструментів та механізмів підвищення екологічної стійкості міської громади	34
	ВИСНОВКИ	**39**
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	**41**

ВСТУП

Якість міського середовища дедалі більше визначає умови життя населення, інвестиційну привабливість територій та можливості довгострокового розвитку громад. Питання поєднання економічного зростання, раціонального використання природних ресурсів і збереження сприятливого стану довкілля набувають особливого значення в умовах децентралізації та посилення ролі органів місцевого самоврядування у прийнятті управлінських рішень [8]. Формування стратегій розвитку територіальних громад потребує врахування екологічних чинників не як допоміжного елемента планування, а як одного з ключових компонентів управління територіальним розвитком.

Міські громади стикаються з низкою екологічних викликів, серед яких вагоме місце займають накопичення відходів, зміна структури землекористування, навантаження на природні екосистеми, питання збереження зелених зон, адаптація до кліматичних змін та забезпечення екологічної безпеки населення [11, 30]. За таких умов підвищується значення стратегічного планування, орієнтованого на збалансоване використання природних ресурсів і впровадження екологічно обґрунтованих управлінських підходів [13].

Для територіальних громад Житомирської області зазначені питання мають практичне значення з огляду на необхідність поєднання соціально-економічного розвитку з ефективним природокористуванням та збереженням природного потенціалу територій. Важливою складовою такого підходу є врахування локальних особливостей громади, екологічного стану території та існуючих механізмів управління природоохоронною діяльністю.

Практичне підґрунтя дослідження сформовано під час проходження переддипломної практики на базі Баранівської міської ради (м. Баранівка, Житомирська область). Отримані матеріали дали можливість оцінити особливості організації екологічного управління на місцевому рівні, проаналізувати підходи до стратегічного планування розвитку території та

визначити напрями удосконалення екологічної складової управлінських рішень.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування екологічних засад стратегічного розвитку міських громад та розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності екологічно орієнтованого управління розвитком територіальної громади.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі **завдання**:

- проаналізувати теоретичні підходи до формування стратегічного розвитку міських громад з урахуванням екологічних принципів;
- охарактеризувати роль екологічної складової у забезпеченні збалансованого розвитку територій;
- дослідити нормативно-правові та організаційні механізми екологічного управління на місцевому рівні;
- надати загальну характеристику Баранівської міської територіальної громади та оцінити її природно-ресурсний потенціал;
- проаналізувати екологічний стан території та визначити основні екологічні виклики розвитку громади;
- оцінити існуючі підходи до стратегічного планування та природоохоронної діяльності у громаді;
- обґрунтувати напрями удосконалення екологічних засад стратегічного розвитку територіальної громади.

Об'єктом дослідження є процес стратегічного розвитку міських громад.

Предметом дослідження виступають екологічні підходи, принципи та механізми забезпечення стратегічного розвитку міських громад на локальному рівні.

У процесі виконання роботи використано комплекс загальнонаукових та спеціальних **методів дослідження**, зокрема метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, системний підхід, статистичний аналіз, метод узагальнення наукових джерел, елементи просторового аналізу та метод

експертного оцінювання. Для опрацювання інформаційної бази використано матеріали Баранівської міської ради, нормативно-правові документи, статистичні дані та наукові публікації за тематикою дослідження.

Перелік публікацій автора за темою дослідження.

Козюк О.О. Стратегічний розвиток міських громад на засадах екологічної збалансованості. Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика-2026 : матеріали XXII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 64-65 [17]

Яремчук С.М., Якімчук А.І**,** Грицанюк О.А., **Козюк О.О.** Екологічні ризики та енергетична ефективність водоочисних технологій у контексті стратегічного розвитку міських громад. 3rd International Scientific and Practical Conference: Science, Technology and Industry in the Digital Age. Hamburg: International Scientific Unity, 2026. p. 137-140 [34]

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих підходів і рекомендацій для вдосконалення екологічної складової стратегічного планування розвитку територіальних громад, підвищення ефективності природоохоронної діяльності та підтримки управлінських рішень органів місцевого самоврядування. Результати дослідження можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування, при підготовці програм розвитку територій, екологічних стратегій та у подальших науково-практичних дослідженнях у сфері екології та управління територіальним розвитком.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 45 сторінках комп’ютерного тексту, кількість таблиць – 5, кількість рисунків – 7. Список використаної літератури – 41 джерело.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ГРОМАД

1.1. Сутність стратегічного розвитку міських громад та екологічні підходи до його формування

Функціонування міських громад пов’язане з постійною взаємодією соціальних, економічних та природних складових території. Управлінські рішення, що визначають просторову організацію населених пунктів, використання земельних ресурсів, розвиток інфраструктури або розміщення виробничих об’єктів, впливають не лише на економічні показники, але й на стан довкілля та якість життя населення [31]. За цих умов особливого значення набуває стратегічний підхід до розвитку територій, який дозволяє узгоджувати довгострокові цілі громади з екологічними потребами та ресурсними можливостями [14].

Стратегічний розвиток міської громади доцільно розглядати як процес визначення пріоритетів територіального розвитку, формування перспективних напрямів управління та впровадження комплексу заходів, спрямованих на забезпечення стійкого функціонування території у довгостроковому періоді [18, 40]. Його зміст не обмежується підготовкою програмних документів чи встановленням окремих показників ефективності. Значно важливішим є створення системи прийняття рішень, здатної враховувати поточні виклики та прогнозувати наслідки майбутніх змін (рис . 1.1.1). Основні складові стратегічного розвитку міської громади перебувають у тісному взаємозв’язку та взаємно впливають одна на одну. Врахування кожного з наведених напрямів дозволяє сформувати комплексний підхід до територіального управління та забезпечити узгодження екологічних, соціальних і господарських пріоритетів.

Рис. 1.1.1. Складові стратегічного розвитку міської громади.

Для міських громад екологічний компонент стратегічного розвитку поступово переходить із категорії супровідних завдань до групи визначальних чинників територіального управління. Причиною цього є підвищення антропогенного навантаження на міське середовище, трансформація землекористування, накопичення відходів, погіршення якості атмосферного повітря, локальні зміни гідрологічного режиму та скорочення площ природно стабілізуючих елементів ландшафту.

У практиці територіального управління екологічно орієнтований підхід передбачає врахування екологічних наслідків ще на етапі формування стратегічних рішень. Йдеться не лише про природоохоронні заходи у традиційному розумінні, а про інтеграцію екологічних принципів у процеси просторового планування, розвитку транспортних систем, управління комунальною інфраструктурою, енергозабезпечення та використання земельних ресурсів.

Формування екологічних підходів до розвитку міських громад ґрунтується на кількох взаємопов'язаних положеннях. Насамперед важливим є принцип збалансованості, що передбачає узгодження економічних інтересів

території з екологічними обмеженнями природного середовища. Підвищення інвестиційної активності або розвиток господарського комплексу не повинні супроводжуватись незворотними змінами природних компонентів.

Не менш важливим є превентивний підхід. Значна частина екологічних проблем формуються поступово та проявляються із часовим відтермінуванням. Тому стратегічне управління орієнтується не лише на ліквідацію вже наявних негативних наслідків, а й на їх попередження шляхом прогнозування потенційних ризиків.

Окремого значення набуває принцип адаптивності управління. Територіальні громади функціонують в умовах змін економічної кон'юнктури, кліматичних трансформацій, демографічних процесів та технологічного оновлення. За таких умов стратегічні документи повинні передбачати можливість коригування управлінських підходів залежно від зміни зовнішніх і внутрішніх факторів.

Важливу роль у формуванні екологічно орієнтованого розвитку відіграє використання природоорієнтованих рішень. Йдеться про збереження та розширення зелених зон, розвиток міських екологічних коридорів, підтримання водоохоронних територій, впровадження сучасних технологій поводження з відходами та підвищення енергоефективності інфраструктурних об'єктів. Подібні рішення дозволяють поєднати екологічну стабільність території з потребами міського розвитку.

Окремий напрям становить інформаційне забезпечення управління. Використання екологічного моніторингу, геоінформаційних технологій, просторового аналізу та цифрових інструментів підтримки управлінських рішень підвищує якість стратегічного планування та дозволяє оперативніше реагувати на зміни стану навколишнього середовища.

Суттєвий вплив на результативність стратегічного розвитку має рівень залучення місцевого населення до формування екологічної політики громади. Участь громадськості сприяє кращому врахуванню локальних потреб та підвищує ефективність реалізації природоохоронних ініціатив. Водночас

відкритість інформації щодо екологічного стану території формує передумови для підвищення екологічної відповідальності всіх учасників управлінського процесу.

Стратегічний розвиток міських громад у сучасних умовах набуває комплексного характеру та передбачає поєднання економічних, соціальних і природоохоронних напрямів управління. Формування екологічних підходів створює передумови для підвищення стійкості територій до зовнішніх викликів, раціональнішого використання природних ресурсів та забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення. Саме тому екологічна складова поступово стає одним із ключових елементів системи довгострокового розвитку міських громад, визначаючи не лише якість довкілля, а й перспективи територіального зростання в цілому.

1.2. Принципи сталого розвитку та їх роль у функціонуванні міських територій

Посилення екологічних викликів, зміни характеру використання природних ресурсів та концентрація населення в урбанізованих просторах поступово змінили підходи до управління територіями. Міста і громади дедалі частіше розглядаються не лише як осередки економічної активності, а як складні системи, у межах яких поєднуються природні компоненти, інженерна інфраструктура, господарська діяльність та соціальне середовище. Така взаємозалежність обумовлює необхідність використання управлінських підходів, здатних забезпечувати розвиток без погіршення умов існування майбутніх поколінь.

Концепція сталого розвитку сформувалася як відповідь на суперечності між економічним зростанням і збереженням природного потенціалу територій. Її зміст передбачає узгодження трьох взаємопов’язаних складових: економічної, соціальної та екологічної. Практичне значення такого підходу полягає у пошуку моделей розвитку, за яких господарська діяльність не

створює критичного навантаження на природні системи, а соціальні потреби населення забезпечуються без виснаження ресурсної бази (рис. 1.2.1).

Рис. 1.2.1. Основні принципи сталого розвитку у функціонуванні міських територій.

Для міських територій принципи сталого розвитку мають особливу вагу, оскільки саме урбанізовані простори характеризуються високою концентрацією антропогенних впливів. Розширення забудови, транспортне навантаження, зміни структури землекористування, зростання обсягів утворення відходів та потреба у значних ресурсних витратах формують додаткові екологічні ризики. За таких умов довгострокове управління територією потребує врахування екологічних обмежень на рівні стратегічного планування.

Одним із базових принципів сталого розвитку є принцип раціонального використання природних ресурсів. Його зміст полягає у забезпеченні такого рівня господарської діяльності, який не призводить до незворотного порушення природних процесів. Для міських територій це означає оптимізацію використання земель, скорочення надмірного

ресурсоспоживання, впровадження сучасних технологій енергоефективності та зменшення екологічного навантаження на компоненти довкілля.

Суттєве значення має принцип екологічної відповідальності. Його практична реалізація передбачає врахування потенційних наслідків управлінських рішень ще на етапі їх підготовки. Впровадження нових об’єктів інфраструктури, зміна функціонального використання територій або реалізація інвестиційних проєктів потребують оцінювання можливих впливів на природне середовище та умови проживання населення.

Важливою складовою концепції сталого розвитку виступає принцип міжпоколінної справедливості. Його зміст полягає у збереженні можливостей для майбутнього використання природних ресурсів та підтриманні екологічної рівноваги територій. Для міських громад це пов’язано із збереженням зелених зон, підтриманням належного стану водних об’єктів, охороною біорізноманіття та формуванням екологічно безпечного простору.

Окремого значення набуває принцип інтегрованості управління. Екологічні питання не можуть розглядатися відокремлено від соціально-економічних процесів. Ефективність територіального розвитку залежить від узгодженості управлінських рішень у сфері транспорту, містобудування, енергетики, благоустрою та природоохоронної діяльності. Саме взаємодія різних напрямів управління створює умови для підвищення стійкості міських територій (рис. 1.2.2).

Для сучасних громад також важливим є принцип участі населення у формуванні управлінських рішень. Залучення громадськості дозволяє враховувати локальні потреби території, підвищувати рівень екологічної свідомості та формувати підтримку природоохоронних ініціатив. Відкритість інформації щодо стану довкілля та прозорість процесів управління сприяють підвищенню ефективності реалізації екологічних програм.

Практична реалізація принципів сталого розвитку у функціонуванні міських територій проявляється через розвиток екологічно орієнтованої інфраструктури, удосконалення систем поводження з відходами, підвищення

рівня енергоефективності, розширення площ озеленення та застосування сучасних механізмів моніторингу стану навколишнього середовища. Додаткове значення має впровадження просторових рішень, спрямованих на зниження екологічних ризиків та підвищення адаптаційного потенціалу територій.

Рис. 1.2.2. Взаємозв’язок складових сталого розвитку міських територій

Функціонування міських територій у межах принципів сталого розвитку створює передумови для формування більш збалансованої моделі управління, орієнтованої на довгострокову стабільність. Поєднання екологічних, соціальних та економічних пріоритетів дозволяє не лише підвищити якість середовища проживання населення, а й забезпечити основу

для перспективного розвитку громади в умовах постійних змін природних і господарських процесів.

1.3. Нормативно-правові та організаційні засади екологічного управління розвитком міських громад

Результативність управління територіальним розвитком значною мірою залежить від якості інституційного забезпечення та узгодженості правових механізмів, які визначають порядок використання природних ресурсів, здійснення природоохоронної діяльності та реалізації екологічної політики на місцевому рівні [3]. Для міських громад нормативно-правова складова набуває особливого значення, оскільки саме органи місцевого самоврядування безпосередньо взаємодіють із питаннями просторового планування, благоустрою територій, управління відходами, утримання зелених насаджень та забезпечення екологічної безпеки населення.

Формування системи екологічного управління в Україні здійснюється на основі комплексу законодавчих актів різного рівня (табл. 1.3.1). Базові правові засади визначає Конституція України, відповідно до положень якої забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги належать до ключових функцій держави. Крім того, громадянам гарантується право на безпечне для життя і здоров’я навколишнє природне середовище.

Центральне місце у правовому регулюванні природоохоронної діяльності займає Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [26], який визначає основні принципи державної політики у сфері охорони довкілля, регламентує компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування, а також встановлює засади контролю у сфері природокористування. Закон формує загальну нормативну основу екологічного управління та визначає інструменти забезпечення раціонального використання природних ресурсів.

Таблиця 1.3.1

Нормативно-правове забезпечення екологічного управління розвитком міських громад

Нормативно-правовий акт	**Основний напрям регулювання**	**Значення для міських громад**
Конституція України	Правові основи екологічної безпеки	Гарантує право громадян на безпечне довкілля
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	Охорона довкілля та природокористування	Визначає загальні засади екологічного управління
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Повноваження органів місцевого самоврядування	Формує механізми місцевого екологічного управління
Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»	Врахування екологічних факторів у плануванні	Сприяє екологізації документів розвитку
Закон України «Про управління відходами»	Управління відходами та ресурсозбереження	Формує підходи до поводження з відходами
Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»	Державна екологічна політика	Визначає стратегічні екологічні орієнтири

Особливе місце в системі управління розвитком територій займає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [24], який закріплює повноваження територіальних громад та їх виконавчих органів щодо вирішення питань благоустрою, поводження з побутовими відходами, охорони природних об’єктів місцевого значення та реалізації природоохоронних заходів. Саме органи місцевого самоврядування виступають ключовою ланкою практичного впровадження екологічної політики на рівні громади.

Для стратегічного планування розвитку територій вагому роль відіграє Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» [27], прийнятий з метою інтеграції екологічних факторів у процес підготовки документів державного планування. Застосування стратегічної екологічної оцінки дозволяє виявляти потенційні екологічні ризики ще до реалізації програм чи планів розвитку територій. Важливим елементом процедури є врахування громадської думки та забезпечення доступності екологічної інформації.

Організаційне забезпечення екологічного управління розвитком міських громад передбачає взаємодію декількох рівнів управлінської системи. На загальнодержавному рівні формуються нормативні підходи та визначаються стратегічні пріоритети екологічної політики. На регіональному рівні здійснюється координація реалізації природоохоронних програм та моніторинг стану навколишнього середовища. Місцевий рівень забезпечує практичне впровадження природоохоронних заходів, організацію благоустрою, екологічне інформування населення та реалізацію локальних програм розвитку.

Вагомим елементом нормативного забезпечення екологічного управління на рівні міських громад є Закон України «Про управління відходами» [28], положення якого визначають сучасні підходи до організації системи поводження з відходами, встановлюють пріоритетність запобігання їх утворенню, повторного використання матеріалів та зменшення негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище. Для органів місцевого самоврядування значення цього нормативного акта полягає у формуванні організаційних механізмів управління відходами, плануванні відповідної інфраструктури та реалізації місцевих екологічних заходів.

Важливу роль у сучасній системі управління відіграє стратегічне планування територій. Підготовка документів розвитку громади потребує врахування екологічних характеристик території, існуючих обмежень природокористування та потенційних ризиків господарської діяльності. У цьому контексті особливого значення набувають процедури екологічного

моніторингу, оцінювання впливів та використання аналітичних інструментів підтримки управлінських рішень.

Окремим напрямом організаційного забезпечення виступає екологічна комунікація та залучення громадськості. Участь мешканців у процесах обговорення планувальних рішень сприяє врахуванню локальних потреб території та підвищує ефективність реалізації природоохоронних заходів. Доступність інформації щодо стану довкілля формує підґрунтя для більш відповідального ставлення до використання природних ресурсів.

Значний вплив на функціонування системи екологічного управління також мають документи державної екологічної політики. Визначення стратегічних напрямів природоохоронної діяльності, адаптація до екологічних викликів та вдосконалення механізмів управління створюють основу для підвищення ефективності територіального розвитку. У цьому контексті важливим нормативним орієнтиром виступає Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [25], який визначає довгострокові екологічні пріоритети держави.

Отже, нормативно-правові та організаційні засади екологічного управління формують комплексну систему регулювання розвитку міських громад. Поєднання правових механізмів, управлінських інструментів та інституційної взаємодії створює передумови для врахування екологічних чинників під час прийняття рішень та підтримки збалансованого розвитку територій.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БАРАНІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Загальна характеристика Баранівської міської територіальної громади та особливості її природно-ресурсного потенціалу

Баранівська міська територіальна громада [1] розташована у межах північно-західної частини Житомирської області та входить до складу Звягельського району. Адміністративним центром громади є місто Баранівка. Формування територіальної громади відбулося у межах процесу адміністративно-територіальних перетворень, спрямованих на розширення управлінських можливостей місцевого самоврядування та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу територій. До складу громади входять міські та сільські населені пункти, що формують різноманітну просторову структуру та визначають особливості її господарського функціонування.

Площа території громади перевищує 600 км², що формує достатньо вагомий природно-ресурсний потенціал та створює передумови для розвитку різних напрямів господарської діяльності. Територія характеризується поєднанням урбанізованих ділянок, сільськогосподарських угідь, лісових масивів та водних об’єктів, які формують екологічний каркас місцевості. Населення громади становить близько 25 тис. осіб, при цьому значна частина мешканців проживає у сільській місцевості, що впливає на структуру природокористування та особливості територіального розвитку [12].

Природні умови громади формувалися під впливом особливостей Поліського регіону, для якого характерними є рівнинний рельєф, значне поширення лісових екосистем та відносно висока роль водних ресурсів у просторовій організації території. У межах громади наявні сприятливі передумови для ведення сільського господарства, розвитку лісового

господарства та окремих видів переробної діяльності (рис. 2.1.1).

Рис. 2.1.1. Структура природно-ресурсного потенціалу Баранівської міської територіальної громади

Однією з важливих складових природно-ресурсного потенціалу виступають земельні ресурси. Земельний фонд громади представлений територіями різного функціонального призначення, серед яких важливу роль відіграють землі сільськогосподарського використання. Їх господарська цінність визначається поєднанням природних характеристик ґрунтового покриву, кліматичних умов та сформованої виробничої спеціалізації території.

Суттєве значення для громади мають лісові ресурси. Для територій Житомирського Полісся лісові масиви виконують не лише господарську, а й природоохоронну функцію [7]. Вони беруть участь у регулюванні мікрокліматичних умов, підтриманні екологічної рівноваги та збереженні біологічного різноманіття. Наявність значних площ лісових насаджень створює додаткові можливості для формування екологічно орієнтованих напрямів розвитку території.

Водні ресурси також мають важливе значення для функціонування

громади [10]. Територією проходять річкові системи басейну Дніпра, серед яких важливе місце займає річка Случ, що формує окремі природні та рекреаційні переваги території. Водні об’єкти виконують екологічну, господарську та соціальну функції, забезпечуючи умови для водокористування, підтримання природних процесів та формування ландшафтної структури території.

Характеризуючи економічні передумови використання природно-ресурсного потенціалу, слід відзначити поєднання виробничих та аграрних напрямів діяльності. У структурі місцевої економіки вагоме значення мають підприємства деревообробної, переробної та харчової спеціалізації. Лісові ресурси та земельний фонд створюють основу для розвитку виробництв, пов’язаних із використанням місцевої сировинної бази [16].

Окремої уваги потребує екологічна цінність природних компонентів території [15]. Збереження природних ландшафтів, підтримання належного стану водних об’єктів, недопущення деградації земель та забезпечення раціонального використання ресурсів мають безпосередній вплив на перспективи територіального розвитку. У сучасних умовах природно-ресурсний потенціал громади дедалі більше розглядається не лише як економічний актив, а як фактор підтримання екологічної стійкості території.

Природні особливості Баранівської міської територіальної громади створюють передумови для поєднання господарського розвитку та природоохоронних підходів. Наявні земельні, лісові та водні ресурси можуть виступати основою формування екологічно збалансованих управлінських рішень, орієнтованих на довгострокове використання потенціалу території та підтримання сприятливих умов життєдіяльності населення.

2.2. Оцінка екологічного стану та основних екологічних викликів розвитку громади

Екологічний стан територіальної громади формується під впливом

природних умов, структури землекористування, характеру господарської діяльності та рівня антропогенного навантаження [20]. Для Баранівської міської територіальної громади оцінювання екологічних передумов розвитку має особливе значення, оскільки поєднання урбанізованих територій, агроландшафтів і лісових масивів обумовлює складний характер взаємодії природних та соціально-економічних процесів (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Основні екологічні виклики Баранівської міської територіальної громади

Компонент довкілля	**Потенційні екологічні проблеми**	**Можливі наслідки**
Земельні ресурси	Антропогенне навантаження, зміна структури землекористування	Деградація земель, зниження екологічної стійкості
Водні ресурси	Локальне забруднення, недостатній моніторинг	Погіршення стану водних екосистем
Лісові ресурси	Кліматичні ризики, пожежна небезпека	Порушення екологічної рівноваги
Атмосферне повітря	Транспортне навантаження, локальні викиди	Зниження якості повітря
Управління відходами	Накопичення відходів, потреба вдосконалення інфраструктури	Посилення екологічного навантаження

Територія громади належить до регіонів, де природні екосистеми продовжують відігравати важливу роль у підтриманні екологічної рівноваги. Водночас активне використання земельних ресурсів, функціонування виробничих об’єктів та розвиток транспортної інфраструктури поступово посилюють навантаження на окремі компоненти довкілля. У зв’язку з цим оцінювання сучасного екологічного стану потребує аналізу ключових факторів впливу та визначення потенційних ризиків подальшого розвитку території.

Одним із найбільш чутливих елементів природного середовища залишаються земельні ресурси. Для територій із розвиненим аграрним

використанням земель важливого значення набуває контроль антропогенного навантаження на ґрунтовий покрив та підтримання екологічно обґрунтованих підходів до природокористування. Для Житомирщини серед чинників екологічного впливу окремо відзначається інтенсивне господарське використання земель та пов’язані із цим ризики порушення екологічної рівноваги [2]. Господарське освоєння територій супроводжується трансформацією природних ділянок та зміною структури землекористування. Додатковими чинниками екологічного впливу можуть виступати локальні процеси деградації ґрунтів, порушення водного режиму окремих територій та накопичення антропогенного навантаження у межах населених пунктів. Суттєве значення для громади мають питання збереження лісових екосистем. Лісові насадження виконують функції природного регулювання мікроклімату, сприяють підтриманню водного балансу та беруть участь у формуванні екологічної стійкості території [37, 39]. Разом із тим збільшення господарського навантаження, вплив кліматичних факторів та ризики виникнення пожеж формують додаткові виклики щодо підтримання належного екологічного стану лісових ресурсів.

Окремої уваги потребує стан водних об’єктів. Для територіальних громад водні ресурси мають не лише господарське, але й природоохоронне значення [19]. В умовах локального антропогенного навантаження підвищується важливість контролю якості поверхневих вод, дотримання режимів водоохоронних зон та мінімізації ризиків забруднення. Раціональне використання водних ресурсів поступово перетворюється на один із важливих напрямів забезпечення екологічної безпеки громади.

Серед найбільш актуальних екологічних викликів розвитку громади важливе місце займає удосконалення системи управління відходами та забезпечення належного санітарного стану території. У програмних документах Баранівської міської ради наголошується на потребі модернізації житлово-комунальної інфраструктури та покращення екологічного стану населених пунктів громади. Окрему увагу приділено питанням благоустрою,

зниження негативного впливу забруднюючих речовин та створення безпечних умов проживання населення [23].

Окремим напрямом екологічної оцінки виступає стан атмосферного повітря. Територія громади не характеризується високою концентрацією великої промисловості, однак локальне транспортне навантаження, функціонування виробничих об’єктів та індивідуальні системи опалення можуть формувати додатковий вплив на якість повітряного середовища. Особливого значення набуває підтримання балансу між розвитком господарської діяльності та збереженням належних умов проживання населення.

Додатковий вплив на функціонування природних систем чинять сучасні кліматичні зміни [32, 37]. Нестабільність температурного режиму, зміна характеру випадіння атмосферних опадів та підвищення частоти екстремальних погодних явищ створюють нові умови функціонування територій. Для громад місцевого рівня це означає необхідність підвищення адаптаційного потенціалу та посилення уваги до довгострокового екологічного планування.

Важливим елементом забезпечення екологічної стійкості території виступає система екологічного управління та моніторингу. Оперативне отримання інформації про стан компонентів довкілля дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Додаткове значення має підвищення екологічної обізнаності населення та підтримка локальних природоохоронних ініціатив.

З урахуванням природних особливостей Баранівської міської територіальної громади та наявних напрямів господарського використання території ключовими екологічними викликами залишаються забезпечення раціонального використання природних ресурсів, підтримання належного стану земельних та водних ресурсів, удосконалення системи поводження з відходами та посилення адаптації до сучасних екологічних змін. Подальший розвиток громади значною мірою залежатиме від здатності поєднувати

природоохоронні підходи із потребами територіального розвитку та соціально-економічного функціонування.

2.3. Аналіз сучасних підходів до екологічного управління та стратегічного планування у Баранівській міській раді

Функціонування органів місцевого самоврядування в сучасних умовах передбачає поступовий перехід від реагування на окремі екологічні проблеми до системного управління розвитком території. Для територіальних громад питання збереження природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та підтримання належного стану навколишнього середовища дедалі частіше інтегруються у процеси стратегічного планування. Баранівська міська рада у межах власних повноважень реалізує комплекс організаційних та управлінських заходів, спрямованих на формування сприятливих умов територіального розвитку та підтримання екологічної стійкості громади.

Одним із ключових інструментів місцевого управління виступає програмно-цільовий підхід [21, 22]. Його використання дозволяє формувати середньострокові напрями діяльності, визначати пріоритети фінансування та координувати виконання заходів у сфері благоустрою, природокористування та розвитку інженерної інфраструктури. Практика діяльності Баранівської міської ради свідчить про використання місцевих програм розвитку як механізму реалізації управлінських рішень (табл. 2.3.1).

Важливим елементом сучасного підходу до управління територією виступає стратегічне планування [29]. Його застосування забезпечує узгодження довгострокових пріоритетів громади із соціально-економічними та природоохоронними потребами території. У межах стратегічного підходу підвищується значення попереднього оцінювання наслідків управлінських рішень, прогнозування ризиків та врахування екологічних факторів під час підготовки документів розвитку.

Окремого значення набуває використання механізмів стратегічної

екологічної оцінки. Її впровадження сприяє інтеграції екологічної складової у процес розроблення місцевих програм та стратегічних документів. Такий підхід створює можливість виявлення потенційних екологічних обмежень ще на етапі планування та дозволяє зменшити ризики виникнення негативних наслідків під час реалізації управлінських рішень.

Таблиця 2.3.1

Основні напрями екологічного управління у Баранівській міській територіальній громаді

Напрям діяльності	**Інструменти реалізації**	**Очікуваний результат**
Благоустрій територій	Місцеві програми, організаційні заходи	Покращення стану громадського простору
Поводження з відходами	Управлінські рішення, розвиток інфраструктури	Зменшення екологічного навантаження
Екологічне планування	Стратегічні документи, СЕО	Врахування екологічних факторів
Інформаційне забезпечення	Моніторинг, аналіз показників	Підвищення якості управлінських рішень
Взаємодія з населенням	Громадське обговорення, інформування	Підвищення екологічної відповідальності

Важливою складовою діяльності Баранівської міської ради виступає організація заходів благоустрою та підтримання належного стану територій. Ефективність екологічного управління значною мірою визначається якістю функціонування житлово-комунального комплексу, рівнем розвитку інженерної інфраструктури, організацією санітарного очищення та підтриманням екологічно безпечного стану громадського простору. У цьому контексті управлінські рішення мають комплексний характер та поєднують організаційні, технічні й природоохоронні складові.

Окремий напрям сучасного місцевого управління пов’язаний із удосконаленням системи поводження з відходами. Впровадження підходів, орієнтованих на підвищення ефективності управління відходами, відповідає актуальним вимогам екологічної політики та створює передумови для зниження антропогенного навантаження на територію громади. Додаткового

значення набуває необхідність поступового розвитку інфраструктурних рішень та підвищення екологічної культури населення.

Рис. 2.3.1. Структурні компоненти екологічного управління Баранівської міської територіальної громади

Серед сучасних підходів до екологічного управління важливу роль відіграє екологічне інформування та комунікація із громадськістю. Відкритість інформації щодо програм розвитку, природоохоронних заходів та локальних екологічних питань сприяє підвищенню ефективності взаємодії між органами місцевого самоврядування та мешканцями громади. Практика залучення громадськості створює додаткові можливості для врахування локальних потреб території та підвищення результативності управлінських рішень (рис. 2.3.1). Запропонована схема відображає цільову модель екологічного управління територіальною громадою з урахуванням сучасних підходів стратегічного планування. Практична реалізація окремих елементів системи може відрізнятися залежно від наявного ресурсного забезпечення, організаційних механізмів та поточного рівня інтеграції екологічних підходів у діяльність органів місцевого самоврядування. Це обумовлює необхідність подальшого вдосконалення екологічного управління та розвитку

інструментів підтримки управлінських рішень.

Суттєвого значення набуває використання інформаційно-аналітичних підходів до управління територіями. Опрацювання статистичних показників, аналіз екологічних характеристик та використання інструментів моніторингу підвищують якість підготовки рішень та створюють основу для більш обґрунтованого планування розвитку громади.

Матеріали, отримані під час проходження переддипломної практики на базі Баранівської міської ради, дозволили встановити, що сучасні підходи до управління територіальним розвитком поступово орієнтуються на поєднання господарських потреб із необхідністю підтримання екологічної збалансованості території. Водночас подальше удосконалення системи екологічного управління потребує посилення аналітичного забезпечення, розвитку механізмів моніторингу та розширення практики інтеграції екологічних чинників у процеси стратегічного планування.

Проведений аналіз свідчить, що використання сучасних інструментів екологічного управління створює передумови для формування більш стійкої моделі розвитку громади, орієнтованої на довгострокове збереження природного потенціалу території та підтримання належної якості середовища життєдіяльності населення.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ГРОМАД

3.1. Обґрунтування екологічно орієнтованих заходів стратегічного розвитку громади

Підвищення ефективності територіального розвитку громади потребує поєднання управлінських підходів із довгостроковими природоохоронними пріоритетами. Аналіз сучасного екологічного стану Баранівської міської територіальної громади дозволяє визначити напрями, реалізація яких може сприяти підтриманню екологічної стійкості території та підвищенню якості середовища проживання населення [33]. З урахуванням виявлених екологічних викликів доцільно систематизувати першочергові напрями удосконалення екологічно орієнтованого розвитку громади (табл. 3.1.1). Запропоновані заходи мають прикладний характер і можуть бути використані як орієнтир під час уточнення місцевих програм, планування природоохоронних дій та визначення пріоритетів екологічного управління. Наведені заходи не потребують одночасного впровадження в повному обсязі, оскільки їх реалізація залежить від фінансових можливостей громади, кадрового забезпечення та наявності організаційних ресурсів. Найбільш доцільним є поетапне впровадження: спочатку заходів, які мають невисоку вартість і швидкий практичний ефект, зокрема інформаційних кампаній, локального моніторингу, інвентаризації зелених насаджень та покращення системи роздільного збирання відходів.

Одним із першочергових напрямів доцільно визначити удосконалення системи управління відходами. Практична реалізація цього завдання може передбачати розвиток інфраструктури роздільного збирання побутових відходів, поступове розширення можливостей сортування вторинної сировини та підтримку локальних інформаційних заходів щодо формування

екологічно відповідальної поведінки населення. Додаткового значення набуває створення умов для мінімізації обсягів утворення відходів та підвищення рівня їх ресурсного використання.

Таблиця 3.1.1

Пріоритетні екологічно орієнтовані заходи стратегічного розвитку Баранівської міської територіальної громади

Напрям удосконалення	**Виявлена проблема**	**Запропонований захід**	**Очікуваний результат**
Управління відходами	Потреба удосконалення системи збирання та сортування відходів	Розширення роздільного збирання, встановлення контейнерів для окремих фракцій, інформаційні кампанії	Зменшення обсягів змішаних відходів та зниження навантаження на довкілля
Зелені насадження	Необхідність підтримання екологічної стійкості населених пунктів	Інвентаризація зелених зон, оновлення насаджень, догляд за захисними смугами	Покращення мікроклімату, підвищення рекреаційної цінності території
Водні ресурси	Недостатність системного контролю за станом водних об’єктів	Локальний моніторинг водних об’єктів, контроль прибережних смуг, попередження засмічення	Зниження ризику забруднення та покращення екологічного контролю
Екологічне інформування	Обмежена залученість населення до природоохоронних дій	Просвітницькі заходи, публікація екологічної інформації, акції з благоустрою	Підвищення екологічної відповідальності жителів громади
Інформаційно-аналітичне забезпечення	Недостатня систематизація екологічних даних	Формування локальної бази екологічних показників, використання картографічних матеріалів	Підвищення обґрунтованості управлінських рішень

Окремий напрям пов’язаний із посиленням природоохоронного значення зелених насаджень. Для територій із поєднанням міських та сільських населених пунктів важливого значення набуває підтримання належного стану озеленених територій, захисних лісових насаджень та ділянок природної рослинності. Доцільним є формування підходів, орієнтованих на поетапне оновлення зелених зон, використання адаптованих до місцевих умов видів рослин та підтримання екологічної функціональності природних елементів території.

Важливу роль у системі екологічно орієнтованого розвитку відіграє раціональне використання водних ресурсів. У межах громади доцільним є посилення уваги до підтримання належного стану прибережних територій, проведення заходів із попередження локального забруднення та розвитку інструментів моніторингу водних об’єктів. Додаткового значення набуває впровадження підходів, спрямованих на збереження природної ролі водних екосистем та підтримання їх екологічної стійкості.

Окремим напрямом стратегічного розвитку може виступати розвиток екологічно орієнтованої інфраструктури. Доцільним є поступове впровадження енергоощадних рішень у межах об’єктів комунального господарства, використання технологій зменшення ресурсоспоживання та підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів. Важливим також залишається розвиток безпечного та комфортного громадського простору з урахуванням екологічних вимог.

Для територіальних громад вагоме значення має інформаційне забезпечення екологічного управління. Розширення можливостей екологічного моніторингу та систематичного аналізу стану природних компонентів дозволяє підвищити обґрунтованість управлінських рішень. Формування локальних інформаційних баз, використання геоінформаційних інструментів та накопичення просторових екологічних даних можуть стати важливим елементом підтримки стратегічного планування.

Перспективним напрямом виступає посилення екологічної освіти та залучення мешканців громади до природоохоронної діяльності. Розвиток екологічної свідомості населення створює додаткові можливості для підвищення результативності управлінських рішень та сприяє формуванню більш відповідального ставлення до використання природних ресурсів. Практичне значення можуть мати локальні інформаційні кампанії, просвітницькі заходи та підтримка громадських природоохоронних ініціатив.

З урахуванням особливостей природно-ресурсного потенціалу Баранівської міської територіальної громади перспективним є використання підходів, орієнтованих на поєднання екологічних і господарських пріоритетів розвитку. Формування стратегічних рішень потребує врахування не лише поточних потреб території, але й довгострокових екологічних наслідків управлінської діяльності.

Реалізація запропонованих заходів потребує чіткої послідовності дій, визначення відповідальних учасників та подальшого контролю результатів (рис. 3.1.1). У цьому контексті доцільно розглядати екологічні заходи не як окремі разові рішення, а як послідовний управлінський процес, що поєднує аналіз проблем, планування, ресурсне забезпечення, практичне виконання та оцінювання ефективності. Наведений механізм демонструє, що результативність екологічно орієнтованих заходів залежить не лише від правильного визначення проблем, а й від подальшої організації їх виконання. Особливого значення набувають участь органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, громадськості, освітніх установ та потенційних партнерів. Наявність зворотного зв’язку дозволяє коригувати заплановані дії та поступово підвищувати ефективність екологічного управління громадою.

Важливим елементом реалізації запропонованих заходів виступає їх інтеграція у систему стратегічного планування громади. Узгодженість природоохоронних підходів із програмними документами місцевого рівня створює передумови для підвищення результативності екологічного

управління та забезпечує більш комплексний характер територіального розвитку.

Рис. 3.1.1. Механізм реалізації запропонованих екологічних заходів у громаді

Запропоновані напрями удосконалення не мають розглядатися як завершений перелік рішень. Їх практичне наповнення потребує подальшого врахування ресурсних можливостей громади, організаційного забезпечення та пріоритетів місцевої політики розвитку. Водночас впровадження екологічно орієнтованих заходів створює підґрунтя для підтримання екологічної рівноваги території та формування умов довгострокового функціонування громади.

3.2. Перспективи впровадження сучасних екологічних інструментів та механізмів підвищення екологічної стійкості міської громади

Підвищення екологічної стійкості територіальних громад поступово переходить із категорії природоохоронних завдань до складової довгострокового управління розвитком територій. Сучасні виклики, пов’язані

зі зміною кліматичних умов, трансформацією характеру природокористування та підвищенням вимог до якості середовища життєдіяльності населення, обумовлюють необхідність пошуку нових управлінських підходів. Для територіальних громад важливим стає не лише реагування на екологічні ризики, а формування механізмів підвищення адаптаційного потенціалу території [4].

Одним із перспективних напрямів виступає впровадження цифрових екологічних інструментів управління [5, 9]. Використання геоінформаційних систем дозволяє систематизувати просторові дані, підвищувати якість планування та створювати більш обґрунтовану основу для прийняття управлінських рішень [36, 41]. Для міської громади використання цифрового картографування може сприяти ефективнішому аналізу природних ресурсів, контролю екологічних змін та просторовому оцінюванню екологічних ризиків [35].

Для оцінювання потенціалу подальшого удосконалення екологічного управління доцільно систематизувати сучасні інструменти, використання яких може сприяти підвищенню екологічної стійкості території (табл. 3.2.1). Представлені інструменти не потребують одночасного впровадження, проте можуть формувати основу поступового удосконалення екологічного управління та розвитку адаптивних підходів до функціонування території.

Перспективним напрямом залишається розвиток елементів «розумного» екологічного управління. Застосування автоматизованих підходів до збору та опрацювання екологічної інформації створює передумови для більш оперативного реагування на негативні зміни стану території. Формування цифрових екологічних платформ дозволяє об’єднувати інформацію щодо природних компонентів, інфраструктурних об’єктів та екологічних показників у межах єдиної інформаційної системи.

Важливого значення набуває розвиток природоорієнтованих рішень як інструменту підвищення екологічної стійкості територій. Практика європейського просторового планування свідчить про ефективність

використання екосистемних підходів для підтримання стабільності природного середовища та зниження ризиків несприятливих екологічних змін. Формування зелених просторових елементів, підтримання природних водорегулюючих функцій території та збереження екологічно цінних природних компонентів можуть розглядатися як важливі інструменти адаптації територій до сучасних викликів.

Таблиця 3.2.1

Сучасні екологічні інструменти та перспективи їх використання у Баранівській міській територіальній громаді

Екологічний інструмент	**Практичне призначення**	**Перспективи використання у громаді**
Геоінформаційні системи (GIS)	Просторовий аналіз території	Екологічне картографування, аналіз природних ресурсів
Цифровий екологічний моніторинг	Оперативний збір екологічної інформації	Контроль екологічних показників
Природоорієнтовані рішення	Підвищення стійкості території	Розвиток зеленої інфраструктури
Екологічне прогнозування	Оцінка потенційних ризиків	Підтримка стратегічного планування
Інструменти циркулярної економіки	Раціональніше використання ресурсів	Зменшення ресурсних втрат
Цифрові інформаційні платформи	Інформаційне забезпечення управління	Покращення аналітичної підтримки рішень

Окрему роль відіграє розвиток механізмів екологічного прогнозування. Використання аналітичних моделей оцінювання потенційних змін дозволяє підвищити якість стратегічного планування та забезпечити більш ефективне управління природними ресурсами. Для територіальних громад особливу цінність становить можливість раннього виявлення потенційних ризиків та розроблення управлінських рішень до моменту їх масштабного прояву.

Суттєві перспективи формуються також у напрямі використання принципів циркулярної економіки. Орієнтація на більш ефективне використання ресурсів, зменшення втрат матеріалів та збільшення рівня повторного використання ресурсної бази дозволяє формувати більш стійку модель територіального розвитку. Поєднання господарських і природоохоронних підходів створює додаткові можливості для підвищення ресурсної ефективності громади.

Важливим механізмом посилення екологічної стійкості виступає розвиток партнерської взаємодії між органами місцевого самоврядування, освітніми установами, громадськими організаціями та представниками бізнесу. Формування горизонтальних зв'язків дозволяє розширювати можливості реалізації природоохоронних проєктів та залучати додаткові ресурси для екологічного розвитку території.

Перспективні напрями екологічної модернізації громади доцільно розглядати як взаємопов'язану систему організаційних, технологічних та управлінських рішень. Їх комплексне впровадження створює передумови для формування більш адаптивної моделі територіального розвитку та підвищення екологічної стійкості громади (рис. 3.2.1). Запропонована структура відображає перспективні напрями удосконалення екологічного управління, які можуть використовуватися у процесі подальшого розвитку громади. Окремі інструменти мають різний рівень складності впровадження та потребують врахування фінансових, організаційних і кадрових можливостей місцевого рівня управління. Водночас поєднання цифрових технологій, природоорієнтованих підходів, ресурсоефективних рішень та сучасних механізмів планування створює основу для підвищення екологічної стійкості території.

Окремим перспективним напрямом залишається впровадження адаптаційних підходів до управління територіями. Здатність громади швидко реагувати на зміни зовнішніх умов поступово стає важливим фактором забезпечення стабільності територіального розвитку. Гнучкість

управлінських механізмів, використання систематичного аналізу та постійне оновлення інформаційної бази підвищують готовність громади до можливих екологічних змін.

Рис. .3.2.1. Перспективні напрями екологічної модернізації громади

Для Баранівської міської територіальної громади перспективи використання сучасних екологічних інструментів можуть бути пов’язані з поетапним розвитком інформаційно-аналітичних механізмів управління, посиленням цифровізації процесів екологічного планування та інтеграцією природоорієнтованих підходів у систему територіального розвитку. Важливого значення також набуває підвищення інституційної спроможності місцевого рівня управління та подальше вдосконалення механізмів екологічного управління.

Впровадження сучасних екологічних інструментів створює передумови для формування більш адаптивної моделі розвитку громади, здатної підтримувати екологічну рівновагу території в умовах довгострокових природних і соціально-економічних змін.

ВИСНОВКИ

✓ У роботі узагальнено теоретичні підходи до формування екологічно орієнтованого стратегічного розвитку міських громад та встановлено, що забезпечення довгострокової територіальної стійкості потребує інтеграції природоохоронних пріоритетів у систему місцевого управління. Визначено роль принципів сталого розвитку, екологічного управління та нормативно-правового забезпечення у формуванні сучасної моделі розвитку територіальних громад.

✓ Приведено характеристику Баранівської міської територіальної громади та встановлено, що її природно-ресурсний потенціал представлений земельними, водними та лісовими ресурсами, які формують основу господарського функціонування території та створюють передумови для реалізації екологічно орієнтованих управлінських рішень.

✓ Виконана оцінка екологічного стану території дозволила визначити ключові екологічні виклики розвитку громади, серед яких важливе значення мають удосконалення системи поводження з відходами, підтримання належного стану земельних і водних ресурсів, збереження природних екосистем, підвищення адаптаційної здатності території до сучасних екологічних змін та розвиток інструментів екологічного моніторингу.

✓ Проаналізовано сучасні підходи до екологічного управління та стратегічного планування у діяльності Баранівської міської ради. Встановлено, що використання програмно-цільових підходів, стратегічного планування та природоохоронних механізмів створює основу для підвищення результативності місцевого управління, проте окремі елементи системи потребують подальшого розвитку та посилення аналітичного забезпечення.

✓ Обґрунтовано комплекс екологічно орієнтованих заходів стратегічного розвитку громади, спрямованих на вдосконалення управління природними ресурсами, підвищення ефективності екологічного управління, підтримання

екологічної стійкості території та розвиток локальних природоохоронних механізмів.

✓ Визначено перспективні напрями використання сучасних екологічних інструментів у діяльності громади, серед яких важливе значення мають цифровізація екологічного управління, використання геоінформаційних технологій, розвиток природоорієнтованих рішень, застосування принципів циркулярної економіки та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних механізмів підтримки управлінських рішень.

✓ Отримані результати дослідження підтверджують доцільність інтеграції екологічних засад у систему стратегічного розвитку міських територіальних громад. Запропоновані підходи та практичні рекомендації можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування під час удосконалення програм територіального розвитку, підготовки природоохоронних заходів та формування екологічно збалансованої моделі управління громадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранівська міська рада. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/ (дата звернення 18.02.2026)

2. Валерко Р.А., Герасимчук Л.О. Екологічна оцінка стану сільських населених пунктів Житомирської області. Екологічні науки, 2020. Випуск 6 (33). С. 96-102. https://doi.org/10.32846/2306-9716/2020.eco.6-33.14

3. Васюкова Г.Т., Ярошева О.Г. Екологія. К.: Кондор, 2013. 524 с.

4. Вискушенко Д. А., Вискушенко А.П., Свеста Т.Л. Основи природознавства. Словник-довідник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 31 с.

5. Вискушенко Д. А., Вискушенко С. А., Никитюк Ю. А., Дунаєвська О. Ф. Змішане навчання: баланс між дистанційним та традиційним підходами у закладах вищої освіти України. Суспільство та національні інтереси, 2025. 5(13). С. 55-66. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-5(13)-55-66

6. Вискушенко Д. А., Никитюк Ю. А., Піціль А. О., Мельник Н. В. Теоретичні та методичні основи наукового дослідження в екологічній освіті. Екологічні науки, 2025. Вип. 63. С. 9-14. https://doi.org/10.32846/2306-9716/2025.eco.6-63.1

7. Вискушенко Д.А., Никитюк Ю.А. Екосистемні послуги лісів як еколого-економічні активи в системі природоохоронного управління та стратегічного планування. Розведення і генетика тварин, 2026. Т. 71. С. 15-24. https://doi.org/10.31073/abg.71

8. Вискушенко Д. А., Яроцький Б. А., Федірко Г. А., Федірко М. П., Примаченко Р. О. Механізми інтеграції міжнародних принципів сталого розвитку у вітчизняне природокористування. The 8th International scientific and practical conference: Academic research by scientists in the field of modern technologies. Milan: International Science Group, 2025. pp. 69-72

9. Вискушенко С. А., Вискушенко Д. А., Никитюк Ю.А., Андрійчук Т.В. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій закладами вищої

освіти України в контексті дистанційного навчання. Суспільство та національні інтереси, 2024. 8. С. 117-128. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8(8)-117-128

10. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 215/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/213/95-%D0%B2%D1%80/ed20150101?lang=uk#Text (дата звернення: 24.03.2026)

11. Герасимчук З.В., Середа О.В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 276 с.

12. ГО «Портал «Децентралізація». Баранівська територіальна громада [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://decentralization.ua/newgromada/3771 (дата звернення 02.03.2026)

13. Екологічна політика і право ЄС та їх імплементація у правову систему України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2019. 386 с.

14. Заверуха Н.М., Серебряков А.В., Скиба Ю.А. Основи екології: Навч. посібник. К.: Каравела, 2006. 368 с.

15. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Баранівської міської територіальної громади на 2021-2027 роки та Плану заходів із реалізації стратегії розвитку Баранівської міської територіальної громади на 2021-2023 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://w.mrada-baranivka.gov.ua/images/documents/2021/2021-11-18proektStrategiaZvitSEO.pdf (дата звернення 15.04.2026)

16. Інвестиційний паспорт Баранівської міської об’єднаної територіальної громади Житомирської області [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/images/doc_super/2019-08-30investpasport.pdf (дата звернення 11.03.2026)

17. Козюк О.О. Стратегічний розвиток міських громад на засадах екологічної збалансованості. Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика-2026 : матеріали

XXII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 64-65

18. Кузьменко О. Б. Андрєєв В. І. Основи екологічного менеджменту. навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 160 с.

19. Луньова О.В., Герасимчук О.Л., Кагукіна А.М. Аналіз стану водних ресурсів Житомирської області та їх вплив на організм людини. Екологічні науки, 2022. №6(45). С. 31–34. https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.6-45.5

20. Максименко Ю.В., Вискушенко Д.А. Біоетика та біобезпека: навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. 126 с.

21. Програма озеленення територій Баранівської міської ради на 2026-2030 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/index.php/2018-04-16-21-25-52/7326-prohrama-ozelenennia-terytorii-baranivskoi-miskoi-rady-na-2026-2030-roky (дата звернення 22.02.2026)

22. Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2023-27рр. Баранівська міська рада [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/index.php/2018-04-16-21-24-06/2018-04-16-21-25-52/4590-prohrama-povodzhennia-z-tverdymy-pobutovymy-vidkhodamy-na-2023-27rr (дата звернення 11.04.2026)

23. Про затвердження Комплексної програми розвитку житлово - комунального господарства та благоустрою Баранівської міської територіальної громади на 2023-2025 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/images/doc_super/programi/2023-02-16programaJKG2007.pdf (дата звернення 11.03.2026)

24. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.03.2026)

25. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 17.03.2026)

26. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 14.03.2026)

27. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text (дата звернення: 14.03.2026)

28. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text (дата звернення: 17.03.2026)

29. Середа О.В. Економіка сталого розвитку : методичні вказівки до виконання самостійної роботи для студентів спеціальності 051 Економіка денної та заочної форм навчання. Луцьк : Луцький НТУ, 2018. 44 с.

30. Сохацька О.М. Екологічна політика в системі публічного управління: виклики сталого розвитку. Філософія та управління. 2024. №2. с. 31-41

31. Степаненко С.М., Владимирова О.Г. Стратегія сталого розвитку: конспект лекцій. Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2019. 175 с.

32. Філик Н.В., Грабовська Г.М. Екологічні виклики в контексті кліматичних змін та участь України в їх подоланні. Юридичний вісник, 2021. т. 4(61). с. 30-39

33. Червінська О. В., Андрійчук Т. В., Власенко Р. П., Вискушенко Д. А. Теоретичні та методичні основи проведення екскурсій під час вивчення географії у закладах загальної середньої освіти. Освіта. Інноватика. Практика, 2023. 11(9). С. 63-70.

34. Яремчук С.М., Якімчук А.І**,** Грицанюк О.А., Козюк О.О. Екологічні ризики та енергетична ефективність водоочисних технологій у контексті

стратегічного розвитку міських громад. 3rd International Scientific and Practical Conference: Science, Technology and Industry in the Digital Age. Hamburg: International Scientific Unity, 2026. p. 137-140

35. Cardone B., Di Martino F., Mauriello C., Miraglia V. A. GIS-Based Framework to Analyze the Behavior of Urban Green Areas in Heatwave Scenarios. ISPRS International Journal of Geo-Information, 2024. Vol. 13(11). 377. https://doi.org/10.3390/ijgi13110377

36. Chen H., Gao X., Yuan R. Advances in Remote Sensing and Sensor Technologies for Water-Quality Monitoring: A Review. *Water*, 2025. 17(20). 3000. https://doi.org/10.3390/w17203000

37. Godoi N. M. I., Gomes R. C., Longo R. M. Contributions of urban green spaces to cities: A literature review. Sustainable Environment, 2025. 11(1). 2464418. https://doi.org/10.1080/27658511.2025.2464418

38. Grimm N. B., Faeth S. H., Golubiewski N. E., Redman C. L., Wu J., Bai X., Briggs J. M. Global change and the ecology of cities. Science, 2008. Vol. 319 (5864). P. 756–760. https://doi.org/10.1126/science.1150195

39. Liu D., Lu Y., Biljecki F. A methodological review of the assessment of urban greenery exposure. Urban Forestry & Urban Greening, 2025. V. 114. 129169. https://doi.org/10.1016/j.ufug.2025.129169

40. Paudel S., States S. L. Urban green spaces and sustainability: Exploring the ecosystem services and disservices of grassy lawns versus floral meadows. Urban Forestry & Urban Greening, 2023. V. 84. 127932. https://doi.org/10.1016/j.ufug.2023.127932

41. Szafarczyk A., Agbasi O. E. Emerging trends in GIS and remote sensing technologies for environmental monitoring: innovations, applications and future directions. Geoinformatica Polonica, 2025. Vol. 24(1). P. 25–41. https://doi.org/10.4467/21995923GP.25.002.22857